

Kosztolányi Dezső és az Egyenlőség című folyóirat kapcsolata

Az 1915 júniusáig Szabolcsi Miksa, majd halála után fia, Szabolcsi Lajos szerkesztésében megjelenő *Egyenlőség* című folyóirat, melyben 1916 és 1918 között Kosztolányi Dezső is rendszeresen publikált, a magyarországi neológ zsidóság legjelentősebb orgánuma volt.

A Bogdányi Mór által 1882-ben alapított első zsidó hetilapot Szabolcsi Miksa 1886-ban a tiszzaeszlári per után vette meg, s indította újra szabadelvű programmal és kiváló munkatársakkal.¹ A lap által megfogalmazott legfontosabb ideológiai tétel – mely az újság történetében állandónak tekinthető –, hogy az izraelita vallású zsidók az egységes magyar nép integráns tagjai, s a zsidóságnak a megreformált, modernizált izraelita vallás fenntartásával, valamint bizonyos szellemi, kulturális tradíciókhoz való ragaszkodással kell asszimilálnia a magyarsághoz. Nem fajban, nem nemzetiségben gondolkodtak tehát az *Egyenlőség* arculatát meghatározó szerkesztők (s a munkatársak jelentős többsége), hanem *vallási és kulturális* közösségben. Vázsonyi Vilmos például többször kifejtette, hogy magát zsidó magyarnak tartja és nem magyar zsidónak, vagyis a felekezeti meghatározás csupán árnyalja nemzeti hovatartozását.

A történelmi eseményektől függően bizonyos időszakokban egy-egy nagyobb kérdés köré szerveződött a lap anyaga. Az 1890-es évek első felében a recepció érdekében vívtak harcot.² Az 1920-as, 30-as évek legfontosabb feladatának az 1867-es emancipációs és az 1895-ös recepció törvényeket figyelmen kívül hagyó *numerus clausus* eltörléséért folytatott küzdelmet, illetve a törvény következtében a továbbtanulási lehetőségeiktől megfosztott fiatalok külföldi egyetemi tanulmányainak megszervezését tekintették.³

Az 1910-es évek közepétől, az I. világháború idején, fellángolt az antiszemitizmus, s megfogalmazódott az a vád (is) – a dualizmus kori asszimiláció sikerességét kétségbe vonva –, hogy a magyarországi zsidóság nem számarányának megfelelően vesz részt a háborús véráldozatokban. Az *Egyenlőség* a racionális meggyőzés felvilágosodás kori eszményéhez ragaszkodva tényekkel, észérvekkel küzdött e vádak ellen, 1914 augusztusában megnyitván *A háború körül* című rovatot az elesett zsidó katonák adattárával. Az ekkor már súlyosan beteg Szabolcsi Miksától fia vette át a lap tényleges szerkesztését, ki úgy vélte, ha „pontosan, objektíven és túlzás nélkül” megörökíti a zsidóság szerepét a világháborúban, bástyát épít vele a rágalom és a gyűlölet ellen.⁴ A galíciai hadseregszállítók, illetve háborús menekültek

¹ A lap publicistái közé tartozott többek között Blau Lajos, Fleischmann Sándor, Gábor Andor, Makai Emil, Palágyi Lajos, Palágyi Menyhért, Vázsonyi Jenő és Vázsonyi Vilmos.

² 1889-ben Vázsonyi Vilmos *A végtelen kérdés* című vezércikkével indítottak mozgalmat az *Egyenlőség* hasábjain a zsidó vallás egyenjogúsításáért.

A több évig tartó országos politikai és jogi küzdelmek eredményeként az 1895. XLII. törvénycikk iktatta a zsidó vallást a törvényesen bevett vallások sorába.

³ Szabolcsi Lajos visszaemlékezéseiben erről a korszakról így ír: „A veszteséglistán szerepeltek [...] azok, [...] kiktől szellemi lehetőségeiket és tanulási lehetőségeiket vették el. Az ifjúság vándorbothoz nyúlt. Életem eddig legnagyobb feladata állott előttem: minthogy az *Egyenlőség* majdnem szabadon írhatott e szörnyű években is, felhasználni a lap óriási nyilvánosságát arra, hogy megmentsem a *numerus clausus* katasztrófájától a fiatal magyar zsidóságot. Egy példátlan arányú tömegmozgalomra gondoltam, hogy megsegíthessük a tanulni vágyó zsidó ifjúságot, és elküldhessük őket közadakozásból külföldi, barátságos egyetemekre.” SZABOLCSI Lajos: *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881-1931)*, Bp., MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993, 327.

Szabolcsi Lajos Vázsonyi Vilmossal és Hevesi Simon főrabbiával együtt 1921-ben alapította meg a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottságot, mely a külföldre kényszerült diákokat támogatta tanulmányaik elvégzésében.

⁴ *i. m.* SZABOLCSI, *Két emberöltő*, 168.

megjelenése azonban tovább súlyosbította a helyzetet. Az *Egyenlőség* így állandó konfrontációra kényszerült.⁵

Ekkoriban kapcsolja be Szabolcsi Lajos az *Egyenlőség* munkatársai közé a vele kamaszkora óta jó barátságot ápoló Kosztolányi Dezsőt, akivel korábban már Kiss József lapjában, *A Héten* is együtt dolgoztak.⁶ Így 1916 nyarán, amikor a magyar és az osztrák kormányzat úgy dönt, hogy 25 000 galíciai menekültet helyez el a Dunántúl kisebb falvaiban és községeiben, Szabolcsi rendkívül tudatos lépésre szánja el magát, és a lapjában már az év elejétől publikáló⁷ Kosztolányit kéri fel, hogy keresztény magyar íróként vezércikkben védje meg „ezt a szerencsétlen tömeget, mely nem »bevándorol«, hanem »menekül« hozzánk”.⁸ A *Legenda egy háborús hűsvétra* szerzője ugyanis már korábban részvétellel, együttérzéssel fordult a háborútól megnyomorított szegények, szenvedők, kismizmizettek felé.⁹ 1916. augusztus 26-án jelenik meg a *Mi, huszonötezren...* című írás, melyet a szerkesztő még az 1940-es évek elején írt visszaemlékezéseiben is a Kosztolányi-életmű egyik kiemelkedő darabjaként tart számon. Kosztolányi így ír:

„*Mi, huszonötezer gácsországi földönfutók, árvák, és betegek, és fáradtak, hozzátok emeljük lankadt szavunkat, magyar parasztok. Úgy rendelkeztek, hogy hazánk helyett, melyet az ellenség dúlt fel, egy ideig hazánk legyen a ti földetek, a ti falutok. Szegényes, szerény vendégségbe megyünk hozzátok. [...]. Egy ital vizet kérünk, meg egy vackot, hová lehajtsuk fejünket. Vagy még annyit se. Csak azt kérjük, ismerjete meg bennünket. Lássátok meg arcunkban az ember arcát, szemünkben a testvért. [...]*

Felétek tartjuk vékony kezünket. Szűrjatok belé egy gombostűt, meglátjátok, abból is vér serked, forró rubin vér, mely hasonló a tiétekhez. Beszéljete a fiunkról, ki a kárpáti hegyeken áll, puskával a kezében, mint a ti fiaitok, védve az ország sziklakapuját, és a mi szemünkben is sós nedvesség gyülemlik össze, mint a tiétekében. Tudjuk, hogy mi megértjük egymást. A falu gyertyafényes csendjében majd mesélhetünk. Ti ezeréves szenvedésről, és mi olyan szenvedésről, melynek évezredek sem szabtak határt.[...] Egyik költőnk, aki zsargon nyelven ír, azt mondja a zsidóról, hogy »könny-milliomos«. Könnyeken keresztül szólunk hozzátok, könnyek által beszélünk és könnyek által mutatjuk meg ikersorsunkat.»¹⁰

Nem csupán az aktuálpolitikai mondanivalóra (közös háborús áldozatvállalás) érdemes figyelni, hanem arra is, hogy a szöveg a zsidó-magyar sorsközösségi párhuzam bemutatásával

⁵ Lásd BIHARI Péter, *Lövészárkok a hátszágban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2008, különösen 150-157. A szerző e könyvében bővebben foglalkozik a zsidóság háborús áldozatvállalásának korabeli megítélésével, mérlegelve az *Egyenlőség* e témával kapcsolatos magatartását is.

⁶ *A Héten*ben jelent meg Kosztolányi Dezső Szabolcsi Lajos *Vasárnapok* című verseskötetéről írt elismerő bírálata is: L-i. [=Kosztolányi Dezső]: *Vasárnapok. Szabolcsi Lajos verseskönyve*, *A Hét*, XXI. évf. 14/1047. sz., 1910. ápr. 3., 231.

Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső és Szabolcsi kapcsolatáról lásd még: *i.m.* SZABOLCSI, *Két emberöltő*, 9-10, 183.

⁷ Kosztolányi első tárcája 1916. jan. 2-án jelent meg az *Egyenlőség*ben. Vö.: Kosztolányi Dezső *napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 3. Budapesti magazinok, heti- és havilapok 1.*, szerk. ARANY Zsuzsanna, Bp., Ráció Kiadó, 2010, 68-71.

⁸ *i.m.* SZABOLCSI, *Két emberöltő*, 184.

⁹ K[osztolányi]. D[ezső]., *Legenda*, *A Hét*, XXVI. évf. (1. köt.) 14. sz., 1915. ápr. 4., 158–160., *Legenda egy háborús hűsvétra* címmel újraközölve: KOSZTOLÁNYI Dezső, *Tinta*, Gyoma, Kner, 1916, 66-71.

Kosztolányi máshol is Krisztus szenvedéséhez hasonlítja a háborút: vö. ezzel kapcsolatban SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Pozsony, Kalligram, 2010, 143-144.

¹⁰ K[osztolányi]. D[ezső].: *Mi, huszonötezren...*, *Egyenlőség*, XXXV. évf., 35. sz., 1916. aug. 26., 1-2.

több évszázados magyar irodalmi hagyományt folytatva,¹¹ az (új)héber költészetet idézi meg. Nem véletlenül, hiszen Szabolcsi Lajos szerkesztői programjában kiemelkedően fontos szerepet játszott a magyar zsidó irodalom felvirágoztatása és népszerűsítése. Így Kosztolányit nemcsak vezércikkek írására kérte fel, hanem műfordításokat is közölt tőle. 1916 januárjától Jehuda Halevi, Jehuda Leb Gordon, Chajjim Nachman Bialik, Simon Samuel Frug költeményei sorra jelennek meg Kosztolányi átültetésében. „Ezeket a verseket kedves és kitűnő barátom dr. Szabolcsi Lajos az „Egyenlőség” szerkesztője volt szives tolmácsolni számomra, ki héberül nem értek. A versek muzsikája és mély értéke annyira megkapott, hogy a nyers-szövege[t] lejegyeztem és megpróbáltam magyar verssé formálni”¹² – idézi fel a művek születésének körülményeit Kosztolányi. Rilke zsidó tárgyú költeményeit, 1918 folyamán pedig Stefan Zweig *Jeremiás* című drámájának részleteit szintén az ő fordításában közli a lap.

1918 júliusáig – ekkor jelenik meg ugyanis itt utolsó írása¹³ – Kosztolányi és az *Egyenlőség* kapcsolata felhőtlennek mondható. Amikor az 1919. áprilisi betiltást követően, a kommün bukása után az újság újra megjelenhetett,¹⁴ Kosztolányit már nem találjuk a munkatársak között. Ez érthető, hiszen az 1919. szeptember 28-án induló, Milotay István szerkesztette *Uj Nemzedék* című napilaphoz szerződött, ahol a *Pardon*-rovat vezetését is vállalta. Az *Egyenlőséggel* így hosszú időre megszakadt a kapcsolata: nevét sem említették az újság hasábjain.

Fordulat 1921 nyarán következett be, amikor az *Egyenlőség* vitriolos szerkesztőségi cikkben reagált az *Uj Nemzedék Pardon*-rovatában július 31-én névtelenül megjelent *Az olló* című glosszára, egyértelműen Kosztolányi Dezsőnek tulajdonítva az írást:

„A napilapok megírták, hogy Vázsonyi Vilmosnak, aki feleségével Emsbe készült, üdülni, a vasuton ellopták az ékszereit. Ehhez az esethez az *Uj Nemzedék* a következő glosszát fűzi:

AZ OLLÓ: Vázsonyi Vilmos a francia villámvonaton külföldre óhajtott utazni és akkor ellopták ékszereit. Soha ilyen szivindító és könnyfakasztó tudósítást nem olvastunk még a demokrácia milliókat érő ékszereiről. A budapesti sajtó felajzotta lantját és a regősök bús orcával zöngedezték, mennyi kincs veszett el, s köztük talán a legbecesebb, egy családi ereklye, a körömnnyiró olló, mely már több Vázsonyi-nemzedék körmeit nyeste. Másnál a családi ereklye egy kard, vagy egy tőr, önála egy olló. Budapesten napokig nem is foglalkoztak mással, csak ezzel az ollóval. Poe Edgar Hollója nem volt olyan híres, mint Vázsonyi Ollója. Most aztán végre megkerült az ékszer is, az olló is, sőt a tolvaj is, akiről ismét cikkeket írnak, regényes beállításban. Pardon, nem valami szerepelni vágyó, törtető konjunkturalovag volt ez a tolvaj?

¹¹A 16. századtól a magyarság identitástudatának formálódásában alapvető szerepet játszott a wittenbergi történelemszemlélet eszkatológiája, többek között a zsidó-magyar sorspárhuzam felmutatása révén.

BITSKEY István, *A nemzetsors toposzai a 17. századi magyar irodalomban = Nemzet – identitás – irodalom*, szerk. BÉNYEI Péter, GÖNCZY Monika, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005, 18-19.

A 19. századi irodalom kapcsán Arany János, Tompa Mihály, Lévy József Világos utáni költészetére utalhatunk.

Mint ismeretes, Kosztolányi megkülönböztetett figyelemmel foglalkozott a régebbi századok magyar kultúrájával. *i. m.*, SZEGEDY-MASZÁK, *Kosztolányi Dezső*, 124.

¹²Jegyzet Frug, [Simon Samuel] *A serleg* c. művéhez, *Egyenlőség*, XXXV. évf. 2. sz., 1916. jan. 9., 12.

¹³Rilke, Rainer Maria: *Saul a próféták közt*, ford. Kosztolányi Dezső, *Egyenlőség*, XXXVII. évf. 26–27. sz., 1918. júl. 6., 24.

¹⁴Az *Egyenlőség* 1919. szeptember 11-én indult újra.

Azoknak, akik nem tudják, hogy ki írta ezt az elmésséget, hogy kinek a szép szőke psylander-feje rejtőzik a pardon-rovat ál-gunyoros sorai mögött, azoknak, akik nem tudják kitalálni, hogy ki az, aki egy vasúti lopásból is felekezeti ügyet csinál és mohón nyomoz még a körömollók vallási viszonyai után is; azoknak elárulhatjuk, hogy Vázsonyi Vilmosné ollóját nem kisebb ember énekelte meg a fentebb idézett sorokban, mint Kosztolányi Dezső, Juda Halévi kitünő fordítója. Dezső az, aki feudális göggel, amelyet nyilván a Világ című napilapnál sajtótitott el, veti oda, hogy „másnál a családi ereklye egy kard vagy egy tör” és szemrehányó hangon állapítja meg, hogy Vázsonyiné családi ereklyéje sem nem tör, sem nem kard, hanem egy körömolló. Dezső, amikor Kiss József hetilapjába írta krónikáit, még nem volt ilyen gögös, és nem ütött minduntalan vitézi törére, amellyel pedig barátait nála jobban senki hátszurni nem tudta. Egykor Dezső is többre tartotta a körömollót, mint a kultúra szimbólumát a törnél, amely nem tartozik a civilizáció legnevezetesebb tényezői közé. Ezek az idők azonban elmúltak. Mi tudomásul vesszük, hogy Dezső lemondott az ollóról és egészen a töre szolgálatába bocsátotta régóta sikerrel kormányozható meggyőződését és nem vesszük elő ollónkat, hogy válaszul Dezső tördőféseire, kinyirjuk véle az Egyenlőség régebbi – no, nem olyan régi – évfolyamaiból ama cikkeket, amelyek az antiszemitizmusról szólnak, az antiszemitizmusról, amelyet a cikkíró „a századok legnagyobb butaságának” bélyegzett. Pedig ezek a cikkek számot tarthatnak érdeklődésünkre, nemcsak a tartalmuk, hanem a szerzőjük miatt is, mert ezeket a cikkeket – pardon! – szintén Kosztolányi Dezső írta.”¹⁵

Felvethető a kérdés, miért éppen Az olló című írás kapcsán vállalták a nyílt polémiát, hiszen a Pardon-rovattal szemben általában meglepő önmérsékletet tanúsított az Egyenlőség. Mindössze háromszor válaszoltak az őket ért támadásokra, holott 1919. október 1-je és 1921. augusztus 20-a között több mint 300 alkalommal jelentek meg e glosszák, sorozatosan olyan ügyekben (Löw Immánuel-pere, a numerus clausus kérdése), vagy olyan személyek ellen foglalva állást, melyek az Egyenlőséget (annak munkatársait, politikai holdudvarát) érzékenyen érinthették.

Szabolcsi Lajos munkatársainak megválogatásában rendkívül igényesnek bizonyult. Löw Immánuel (és Goldziher Ignác) támogatását már szerkesztői működésének kezdetén megszerezte. Visszaemlékezéseiben erről így ír: „Meghívást kaptam mindjárt az első héten Szegedre, keressem fel Löw Immánuel. Löw Immánuel akkor hatvan éves volt [...] . Félelmetes tudású, az egész világon tisztelt férfiú. Felkértem [...] támogasson engem mint fiatal szerkesztőt. Nemcsak hogy megígérte, hanem adott kéziratokat és barátságelt rendelkezéseket, és szerkesztői működésem első tíz évén át szorgalmas dolgozótársa, díszes cikkírója lett a lapnak. És Löw Immánuel barátsága jelentette Goldzieher Ignácét is [...]”¹⁶ Így érthető, hogy a szegedi főrabbi 1920 áprilisában kezdődő és másfél évig tartó meghurcoltatása idején Szabolcsi és lapja aktív szerepet vállalt a főpap védelmében. Az Uj Nemzedékben megjelent Pardon-cikkekre¹⁷ azonban nem válaszoltak.

Gál Jenő demokrata párti politikus és Sebestyén Károly kisserkesztését¹⁸ sem tették szóvá, habár mindketten szintén a lap belső munkatársi köréhez tartoztak,¹⁹ és utóbbinak éppen az

¹⁵ [Szerző nélkül]: Az olló, Egyenlőség, XL. évf. 31. sz., 1921. aug. 6., 9-10.

A szerkesztőségi cikkben teljes terjedelmében idézett Pardon-glossza lelohelye: [Szerző nélkül]: Az olló, Uj Nemzedék, III. évf. 168. sz., 1921. júl. 31., 5.

¹⁶ i.m. SZABOLCSI, Két emberöltő, 180.

¹⁷ Őrület és rendszer, Vagy-vagy, 1920. ápr. 25.; Ők mondják, 1920. ápr.28.; Hányadik?, 1920. ápr. 30.; A pesti sajtó mérgezett tüje, 1920. máj. 5.; Löw Immánuel a liberális pártban, 1921. febr. 22. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a továbbiakban is csupán az adott Pardon-glossza címét, és a megjelenés idejét adom meg.

¹⁸ Sebestyén Károlyt a Mi lett Heim Poldiból? (1920. jan. 3.), Gál Jenőt az Amit nem látnak a Városházán (1921.ápr. 30.) c. Pardon-cikk támadta.

¹⁹ Gál Jenő az Egyenlőség egyik vezércikkírója volt, Sebestyén Károly főképpen színházi kritikákat írt.

Egyenlőségben megjelent, Herczeg Ferenc *A fekete lovas* című műve kapcsán írt nyílt levelét kifogásolta az *Uj Nemzedék* rovata meglehetősen durva hangnemben.

A *Sándor Pált* ért támadássorozat²⁰ is sérthette az *Egyenlőség* vezérkarát. A forradalmak után a zsidó szervezetekkel szorosabb kapcsolatot kereső Sándor Pált maga Szabolcsi Lajos tanította zsidó történelemre, s a nemzetgyűlésben elmondott beszédeihez is hathatós segítséget nyújtott, lapja háborús adatgyűjtését is rendelkezésére bocsájtotta. Sándor Pál sokszor nagy vihart kavarázó felszólalásait a kormánypárti politikusok közül többen éppen ezért „szabolcsiádáknak” nevezték.²¹ A képviselőt támadó, 1921. február 1-jén megjelenő egyik cikk például a numerus clausus kérdését a zsidó háborús áldozatvállalás alulreprezentáltságával hozta összefüggésbe.

Az 1919. november 14-én közölt *A destrukció ellen* című *Pardon*-glossza pedig, nevének említése nélkül ugyan, de egyértelműen – a Zsidó Magyar Főiskolai Szövetség első előadóestjén elmondott beszéde kapcsán – *Szabolcsi Lajos* ellen irányult.²² Az *Egyenlőség* ekkor sem szólalt meg. Amikor azonban az általuk is támogatott *Lederer Sándort*,²³ a Pesti Izraelita Hitközség alelnökét közvetetten hűtlen pénzkezeléssel gyanúsították meg, rövid időn belül cáfolták e vádat.²⁴ A lap *Nagy keresztények véleménye a zsidóságról* című rovatát pellengérré állító *Pardon*-írásra szintén megszületett a válasz, de ennek megjelenését a cenzúra nem engedélyezte.²⁵

Az 1921. július 31-én Vázsonyi Vilmost ért támadás jelentőségét akkor érthetjük meg teljes mélységében, ha tudjuk, hogy bár a *Pardon*-glosszák erősen kötődnek a napi aktualitásokhoz, mégsem tekinthetők ad hoc jellegű szövegeknek, van bizonyos belső logikájuk, szoros kapcsolatot mutatnak a rovat más írásaival, valamint a lap többi anyagával. Ugyanakkor ezeket a cikkeket érdemes az országos politikai események kontextusában is vizsgálni.

Vázsonyi Vilmos – az emigrációban töltött hónapokat leszámítva – gyakori szereplője a *Pardon*oknak.²⁶ Nem véletlenül, hiszen a Nemzeti Demokrata Párt vezetőjeként az 1920-as évek első felében az ellenforradalmi rendszer kiemelkedően következetes bírálója volt. Az őt támadó glosszák (különösen *A magyar rög*, *A mi kisgazdánk*, *Egyenlőség* címűek) az asszimiláció lehetetlenségét, a zsidóság faji és gazdasági különállását hangsúlyozták, összhangban az *Uj Nemzedék* más írásaival, melyek így egymást erősítették, kiegészítették.²⁷ Különösen fájdalmas lehetett ez az *Egyenlőség* számára, hiszen Vázsonyi 1918 előtti politikai pályafutása jelképe volt azoknak a lehetőségeknek, melyeket a felemelkedésben a dualizmus kora kínált az asszimilált zsidó polgárnak. Szabolcsi Lajos Vázsonyi 1917-es igazságügy-

²⁰ *Tantiém és stallum* (1919. dec. 23.), *Sándor Pál a lanttal* (1920. jan. 2.), *Schlesinger nem hagyja magát* (1920. ápr. 14.), *Gróf Feldmann alkuja* (1920. ápr. 18.), *Numerus clausus* (1921. febr. 1.), *Potiorek és Károlyi* (1921. jún. 2.), *Sándor Pál napja* (1921. júl. 1.)

²¹ *i. m.* SZABOLCSI, 303.; ill. lásd pl. Bernolák Nándor bekiabálását a nemzetgyűlés 1920. szeptember 20-i ülésén: *Az 1920. február 16-ra hirdetett nemzetgyűlés naplója*, V. köt., Bp., Athenaeum, 1921, 445.

²² Szabolcsi itt többek között arról beszélt, hogy az igazi destrukció az antiszemitizmus. Felszólalását az *Egyenlőség* is közölte: „Egy jöttát sem!” *Szabolcsi Lajos előadása a Zsidó Magyar Főiskolai Szövetség első előadóestjén, november 2-án*, *Egyenlőség*, 1919. nov. 9., 6-8.

²³ A Wahrmann Mór-féle irányvonallal szemben inkább a kisegzisztenciákat felkaroló, vallási kérdésekben Szabolcsiékhoz hasonlóan konzervatívabb felfogású Lederer és az *Egyenlőség* körének (olykor hullámzó, de a tárgyalt időszakban rendkívül szoros) kapcsolatáról lásd: *i. m.* SZABOLCSI 81, 138, 180-182, 263-265, 284-285, 330-331.

²⁴ *Ki tud róla?*, *Uj Nemzedék*, 1919. nov. 11., 4.; *Az „Uj Nemzedék” címére*, *Egyenlőség*, 1919. nov. 29., 16.

²⁵ *Nagy keresztények*, *Uj Nemzedék*, 1920. máj. 11., 5.; *Pardon*, *Egyenlőség*, 1920. máj. 15.

²⁶ Csúpan néhány példa: *Vége együtt!* (1919. okt. 14.), *Vázsonyi bá'* (1919. no. 2.), *Az esküszegők* (1919. nov. 6.), *A magyar rög* (1921. jan. 1.), *A mi kisgazdánk* (1921. máj. 22.), *Uj nemesség* (1921. jún. 5.), *Egyenlőség* (1921. jún. 5.), *Kurzus-honatya* (1921. júl. 9.), *Az olló* (1921. júl. 31.)

²⁷ Vö. Az olló c. glosszával kapcsolatban pl. [Szerző nélkül]: *Stary Tatransky Smokowec* (*Uj Nemzedék*, 1921. júl. 31., *Pardon*-rovat) és Diószeghy Miklós: *Nyarálok között Budapest környékén*, *Uj Nemzedék*, 1921. júl. 7., 6.; ill. [Szerző nélkül]: *Egyenlőség*, *Uj Nemzedék*, 1921. jún. 5. és [Szerző nélkül]: *Ha a nemzet oly izléstelen...*, *Uj Nemzedék*, 1921. júl. 9., 1.

miniszterre való kinevezése kapcsán például így ír: „A zsidóság felé azonban valami elementáris, történelmi ereje volt ennek a kinevezésnek. [...] Az a gépírókabinetirodai kézirat, amelyik ott pihen a zsidó múzeum vitrinjében, többet tett a zsidók asszimilációja és hazafias beolvadása mellett, mint egy évtizednyi propaganda. Tehát mégis itthon vagyunk, tehát mégis ez a mi hazánk, tehát nem vagyunk idegenek, ide tartozunk.”²⁸

Az *Egyenlőség* azonban nem csupán szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatott a *Pardon*-rovat támadásának. Bár Bethlen István hatalomra kerülése a későbbiekben a rendszer politikai konszolidációjának felgyorsulását eredményezte, de ez 1921 tavaszán-nyarán még nem volt érezhető, sőt talán még romlott is a helyzet a korábbiakhoz képest.²⁹ A szélsőjobboldali atrocitások megszorodtak. 1921. július 29-én „Hazaárulók” kezdetű öles plakát jelent meg a főváros utcáin, melyet az Ébredő Magyarok Egyesülete nyomtatott és terjesztett. A fenyegető hangú falragaszon többek között Beniczky Ödön, Drózd Győző, Rupert Rezső, Giesswein Sándor, Rassay Károly és Vázsonyi Vilmos neve szerepelt. Az ügy a nemzetgyűlés elé került, ahol július 29-én és 30-án az ÉME hasonló jellegű akcióival együtt tárgyalták, s az ellenzék megfélemlítéséről beszéltek.³⁰

Bár tudomásom szerint Az *olló* című *Pardon*-glossza szerzőségét Kosztolányi sohasem ismerte el, s 1921 augusztusában meg is vált az *Uj Nemzedéktől*,³¹ az *Egyenlőség* még 1921 októberében is fenntartásokkal említette nevét. Október 8-án két írás is tudósított – némiképp ellentmondásosan – a Központi Sajtóvállalat irányítása alatt álló lapoknál (*Uj Nemzedék*, *Nemzeti Újság*) történt elbocsátásokról. Noha e lapok irányváltását az *Egyenlőség* munkatársai a konszolidáció jelének tekintették, annak a félelmüknek is hangot adtak, hogy lényegi változásokra mégsem számíthatnak, hiszen a numerus clausus életben tartásával az „izgató antiszemitizmust” a továbbiakban az „intézményesített” váltja föl.³²

1933-ig, a hitleri nemzetiszocializmus uralomra jutásáig Kosztolányi neve többé nem fordul elő a lap hasábjain, kapcsolata azonban a Szabolcsi családdal sosem szakadt meg. A család könyvtárában a mai napig megtalálhatók azok az 1921-ben dedikált könyvek, melyek ezt bizonyítják: az 1921 legelején a Pallas által kiadott *A rossz orvos* című kötet és az 1921. december 4-én a Genius gondozásában megjelent *A véres költő* – mindkettő Szabolcsi

²⁸ *i.m.*, SZABOLCSI, *Két emberöltő*, 201-202.

Szabolcsi Lajos a későbbiekben is meghatározó politikusként tekintett Vázsonyira. „A kurzus kezdetétől fogva világosan éreztem – írja visszaemlékezéseiben -, hogy csak ő mentheti meg a felekezet helyzetét, és csak az ő vezetése teremthet belső egységet a felekezetben. Ezért – bármily veszélyes volt is – nem mulasztottam el, hogy az Egyenlőségben állandóan felszínen ne tartsam a nevét [...]. Előadásokat tartottam róla, memoárokat közöltem, úgy, hogy mint a felekezet első tényezője maradt meg a tömegek előtt.” Szabolcsi és Vázsonyi viszonya majd csak 1921 végétől romlik meg: Vázsonyi továbbra is Bethlen ellenzéke maradt, Szabolcsi viszont az 1921. dec. 7-én meghirdetett kormányprogram bizonyos elemeit a zsidósághoz való közeledésként értelmezte, s e közeledést szorgalmazta.

²⁹ L. NAGY Zsuzsa, *Bethlen liberális ellenzéke (A liberális polgári pártok 1919-1931)*, Bp., Akadémiai, 1980, 41-48.

³⁰ Beniczky Ödön képviselőt és Rakovszky István házelnököt a tiszti különítményesek megfenyegették. Beniczky rendőri védelmet kért (és kapott). Rakovszky július 29-i lemondása Prónay Pál levelével is összefüggésbe hozható. *Az 1920. február 16-ra hirdetett nemzetgyűlés naplója*, XII. köt., Bp., Athenaeum, 1921, 242-243., ill. 261-266.

Ezekről az eseményekről a Nemzeti Demokrata Párthoz közel álló sajtóorgánum, *Az Újság* is beszámolt: *Ébredő plakát az ellenzék ellen*, *Az Újság*, 1921. júl. 29., 3.; *Rakovszky lemondott a nemzetgyűlés elnöki tisztségéről*, *Az Újság*, 1921. júl. 30., 2.; *Mi történt Beniczky lakása körül?*, *Az Újság*, 1921. júl. 31., 2-3.; *Rakovszky és Beniczky felszólalása*, *Az Újság*, 1921. aug. 3.

Az *Uj Nemzedék* július 31-én a Hírek rovatban tudósított az ÉME plakátjáról: *A főkapitány rendeletére eltávolítják az Ébredő Magyarok plakátját*, *Uj Nemzedék*, 1921. júl. 31., 5.

³¹ Kosztolányi 1917. szeptember 17-én számol be erről Tevan Andornak: „Talán érdeklí az is, hogy a Pallas-szal minden összekötést megszakítottam, és múlt hónapban kiléptem az *Uj Nemzedék* szerkesztőségéből.” KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, egybegyűjtötte, s.a.r., jegyz. RÉZ Pál, Bp., Osiris, 1996, 460.

³² [Szerző nélkül]: „Nekünk mindegy...”, *Egyenlőség*, XL. évf. 40. sz., 1921. okt. 8., 1.; [Szerző nélkül]: *Az új antiszemiták helyébe a régiéek jönnek*, *Egyenlőség*, XL. évf. 40. sz., 1921. okt. 8., 9-10.

Lajosnak ajánlva.³³ Szabolcsi Miklós pedig többször is nyilatkozott arról, hogy az édesapja és Kosztolányi közötti személyes kapcsolat az 1920-as, 30-as évek folyamán is fennmaradt.³⁴

Míg az 1920-as évek – a folyamatos, embert próbáló küzdelmek ellenére is – a lap fénykorát jelentették, addig a következő évtized (az 1938-as megszűnésig) a politikai, gazdasági események következtében a hanyatlás időszaka volt az *Egyenlőség* számára. Egyre nagyobb rémülettel figyelték a német fasizmus térhódítását, folyamatosan beszámoltak a németországi zsidóüldözésekről, s a nemzetközi tiltakozásokról. Az 1933. április 8-i lapszámban megjelenő, Göring és Goebbels épelméjűségét megkérdőjelező írás³⁵ szerzője döbbenet és elkeseredetten konstataálta a március, április folyamán bekövetkező változásokat: Goethe, Schiller, Heine és Fichte nemzete Hitler és Goebbels formátumú politikusokat ismer el vezéreinek. A cikke hamarosan megszületett a válasz. Április 20-án az *Egyenlőséget* német nyomásra,³⁶ belügyminiszteri rendelettel két hétre betiltották, kolportázs jogát három hónapra (július 21-ig) megvonták, arra hivatkozva, hogy a *Goering, Göbbels és a többiek* című írás az egész német nemzetet sérti, és ezzel Magyarország külpolitikai érdekeit veszélyezteti.³⁷ Június-július folyamán az *Egyenlőség* nemcsak a németországi eseményekkel kapcsolatos nemzetközi aggodalmakról számolt be rendszeresen, hanem az újság újrainduló utcai terjesztésével szinte egy időben, a július 29-i számban, Juda Halevi gyászdalának,³⁸ Kosztolányi Dezső egyik legszebb versfordításának feltűnő formátumú (gondolok itt az egész oldalas megjelenítésre, a fordító nevének szokásostól eltérő kiemelésére) újraközlésével³⁹ tiltakozott a náci diktatúra kiépítése ellen. Nem függetlenül attól, hogy a lap betiltásáról szóló tudósításukban, már májusban mindazok közös fellépését szorgalmazták, akik a szenvedőkkel, a hitük miatt üldözöttekkel együtt éreznek, velük szolidaritást vállalnak.⁴⁰

Az egyre súlyosbodó helyzetben, 1935 szeptemberében az *Egyenlőség* szerkesztőbizottsága a lap jelentős újjászervezéséről döntött. Olcsóbb példányszámú, mindenki számára elérhető újsággal kívánták folytatni a küzdelmet a zsidóság jogaiért, az évszázados tradíciókért.⁴¹ A magyar zsidó irodalmi hagyomány megőrzése érdekében nyitották meg *Az Egyenlőség szavalókönyve* című rovatot, melyben először Kosztolányi 1916 folyamán már megjelent héber versfordításait közölték újra.⁴²

Kosztolányi Dezső 1936. november 3-án hunyt el. Szabolcsi Lajos lapja megrendülten búcsúztatta „a magyar irodalom nagy halottját”, az újság volt munkatársát, a héber

³³ A *rossz orvos* című kötetben található dedikáció szövege: „Szabolcsi Lajosnak hű szívvel Kosztolányi Dezső Budapest 1921”, A *véres költő* pedig: „Szabolcsi Lajosnak régi szeretettel Kosztolányi Dezső Budapest 1921”. Ezúton mondok köszönetet Szabolcsi Jánosnak az adatok közléséért.

³⁴ *Keserűség és derű. Beszélgetés Szabolcsi Miklóssal = Pályák emlékezete. Szirákpéter beszélgetései irodalomtudósokkal*, Bp., Balassi, 2002, 53.; ill. i. m. SZABOLCSI, *Két emberöltő*, 11.

³⁵ BLUM Ödön, *Goering, Göbbels és a többiek*, *Egyenlőség*, 1933. ápr. 8., 9.

³⁶ A német kormány hivatalos lapja, a *Völkischer Beobachter* április 13-i számának *Niederträchtige Beleidigung der Reichsregierung von einem Budapester Judenblatt* című cikke vonta kérdőre a magyar miniszterelnököt: „Wir fragen den ungarischen Ministerpräsidenten Gömbös, wie lange er derartige Beleidigungen deutscher Staatsmänner und des deutschen Volkes dulden wird?” A *Prager Tagblatt* pedig április 21-én tudósított arról, hogy a német kormány diplomáciai lépéseket tett Budapesten az *Egyenlőség* betiltására.

Minderről bővebben: [Szerző nélkül], *Az Egyenlőség betiltása*, *Egyenlőség*, 1933. máj. 6., 2.

³⁷ Hitler és Gömbös találkozására 1933. június 17-én és 18-án került sor Berlinben és Erfurtban.

³⁸ A vers részletes elemzését lsd. PEREMICZKY Szilvia, *Adalékok Kosztolányi Dezső és a zsidó kultúra viszonyához – héber és jiddis fordítások*, <http://kosztolanyioldal.hu/sites/default/files/peremiczky-kosztolanyi.pdf>

³⁹ [Jehuda], Halevi, *Cion. „Cijón haló szis’áli...” A zsidó böjtnap nagy elégiája*, ford. Kosztolányi Dezső, *Egyenlőség*, LIII. évf. 40. sz., 1933. júl. 29., 5.

⁴⁰ [Szerző nélkül], *Az Egyenlőség betiltása*, *Egyenlőség*, 1933. máj. 6., 2.

⁴¹ [Szerző nélkül], *Az Egyenlőség újjászervezése*, 1935. szept. 7., 1.

⁴² Jehuda Lev Gordon, Simon Samuel Frug, Chajjim Nahmann Bialik verseit Kosztolányi fordításában az *Egyenlőség* 1935. szept. 14-i számában közölték.

műfordítások költőjét, kinek „*az Egyenlőség hasábjain kifejtett irodalmi működése elmulthatatlan emléket állít a magyar zsidóság szívében*”.⁴³

⁴³[Szerző nélkül], *Kosztolányi Dezső és az Egyenlőség*, *Egyenlőség*, LVI. évf. 45. sz., 1936. nov. 5., 4.